

Войтович Олексій Іванович

Безпековий аспект «особливих» американо-британських відносин (2003–2009 рр.)

УДК 94(73:410):327"2003/2009"
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-1.25>

Войтович Олексій Іванович
кандидат політичних наук, доцент
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна
ORCID: 0009-0000-1524-9915

Розглядається безпековий аспект «особливих відносин» США та Великобританії у період 2003–2009 рр. Метою статті є дослідження протистояння американо-британського союзу міжнародному тероризму після подій 11 вересня у Сполучених Штатах. При цьому автором, покладаючись на аналіз мемуарної літератури як основного та унікального джерела дослідження, вирішувались завдання: проаналізувати думку політичних діячів про «особливі» американо-британські відносини і дати оцінку результатів діяльності двох країн крізь призму антитерористичної війни в Афганістані та війни в Іраку. Методами дослідження є порівняльно-історичний та системний, які дають можливість об'єктивного висвітлення предмету наукової розробки. Міжнародні відносини, в зазначений період, були насичені подіями, які набули особливого драматизму навколо Афганістану та Іраку, політичні режими яких звинувачувались в підтримці міжнародного тероризму. Аналіз політичної думки про «особливі відносини» США та Великобританії свідчить про високий рівень співробітництва і взаємозалежність двох країн. Однак оцінка діяльності і співпраці президента Дж.В. Буша і прем'єр-міністрів Т. Блера та Г. Брауна неоднозначна. Боротьба з міжнародним тероризмом була нагальною світовою проблемою. Але на її розв'язанні відбувся крайній консерватизм правлячих кіл США та Великобританії. Їх інтереси вплинули на вибір силових засобів боротьби за рахунок політичних, на пояснення причин і кінцевої мети війн в Афганістані та Іраку. Це в свою чергу позначилось на розумінні широкою громадськістю дій своїх урядів: від широкої підтримки їх на початку боротьби до негативного сприйняття потім. Сполучені Штати і Великобританія продемонстрували життєздатність двохстороннього альянсу (важливого, але не єдиного вагомого фактору сучасних міжнародних відносин), але поставленої мети не досягли.

Ключові слова: американо-британський союз, «особливі відносини», стратегія, антитерористична коаліція, міжнародний тероризм, зброя масового знищення, міжнародна безпека.

Вступ. «Якщо ви не можете розраховувати на британців, то ви дійсно самотні», – писала про «особливі відносини» Сполучених Штатів і Великобританії радник президента Дж.В. Буша з національної безпеки К. Райс [18, р. 37]. Після подій 11 вересня 2001 року віце-президент США Р. Чейні так оцінив «ліберала від Лейбористської партії» прем'єр-міністра Великобританії Т. Блера: «У Америки не було більшого союзника під час нашого перебування при владі» [6, р. 372]. Такої ж думки був і міністр оборони Сполучених Штатів Д. Рамсфельд, високо ставлячи зусилля Блера, попри шалену внутрішню критику, у створенні коаліції для війни з тероризмом [20, р. 495]. Зі свого боку політики в Лондоні не відставали від колег у Вашингтоні в різкій зміні сприйняття загрози та у звинуваченні політичних режимів в Афганістані та Іраку в підтримці тероризму. Міністр закордонних справ Великобританії лейборист Дж. Стро хоча і писав, що «його (Буша. – О.В.) політика – не моя», але поділяв точку зору відповідно до якої «Саддам (Хусейн. – О.В.) дійсно представляє серйозну загрозу міжнародному миру й безпеці» [22, р. 368, 397].

Свого часу представник лівого крила Лейбористської партії К. Лівінгстон писав, що після Другої світової війни європейським поміркованим лівим партіям була притаманна надмірна («рабська») підтримка американської зовнішньої полі-

тики [11, р. 186–187]. Для «нових лейбористів», через брак ідеологічної опори, мало що змінилось наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. «Червоний Кен» Лівінгстон, мер Лондона, згадував, що тривалий час обманювався в своїх припущеннях ніби Блер намагався використати свій вплив, щоб стримати Буша та «яструбів» навколо нього [12, р. 169, 475, 661].

Однак, з початком війни в Іраку у березні 2003 р. зовнішньополітичний курс республіканця Дж.В. Буша і лейбориста Т. Блера, викликав критику в середині двох країн і поза їх межами. Р. Кук, міністр закордонних справ у першому уряді Блера, писав, що війна, у якій Британія виступила молодшим партнером США, збентежила його та багатьох прихильників Лейбористської партії. За його словами, Блер ніколи не розумів як позначиться на лейбористах надійне партнерство із «найреакційнішою американською адміністрацією сучасності» [8, р. 2]. Проти війни в Іраку виступав і кандидат в сенатори США від Демократичної партії, а потім – в президенти Б. Обама, назвавши діяльність глави Білого дому «провальною політикою Джорджа Буша» [16, р. 47, 100, 115]. Зовнішньополітичний курс адміністрації Дж.В. Буша (особливо за порушення стратегічного ядерного балансу у Східній Європі) був жорстко розкритикований колишнім канцлером ФРН соціал-демократом Г. Шмідтом, давнім опонентом адміністрації Рейгана [15, s. 306].

Метою статті є дослідження протистояння американо-британського союзу міжнародному тероризму після подій 11 вересня у Сполучених Штатах. При цьому автором, покладаючись на аналіз мемуарної літератури як основного та унікального джерела дослідження, вирішувались **завдання**: проаналізувати думку політичних діячів про «особливі» американо-британські відносини і дати оцінку результатів діяльності двох країн крізь призму антитерористичної війни в Афганістані та війни в Іраку.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань було застосовано **методи**: порівняльно-історичний та системний, які дають можливість об'єктивного висвітлення предмету наукової роботи.

Стаття доповнює публікацію автора в журналах «Політичне життя» (2023, № 3) і «Політикус» (2023, випуск 4).

Результати. Виступ прем'єр-міністра Т. Блера у Конгресі США 17 липня 2003 р., як і державний візит президента Дж.В. Буша у Великобританію (у супроводі державного секретаря К. Пауелла і К. Райс) в листопаді того ж року, покликані були продемонструвати, в умовах війни в Іраку, високий рівень «особливих відносин». К. Райс вважала, що тісні контакти Дж.В. Буша і Т. Блера свідчили не тільки про їх ідеологічну спорідненість і загальні цінності, а й про готовність робити «важкі і суперечливі речі», що радикально вплинуть на статус-кво у світовій політиці [18, р. 40]. Іншої думки був президент Франції Жак Ширак, який виступав категорично проти цієї війни і очолив проти неї опозицію [7, р. 263], [17, р. 6]. Він безуспішно попереджав Буша про проблеми, з якими обов'язково зіткнеться коаліція після взяття Багдаду: країну охопить громадянська війна між сунітами, шиїтами і курдами [7, р. 261]. Ширак критикував Блера за швидко і необачливу підтримку Америки, оскільки вважав, що Британія мала неабиякий політичний досвід у справах Близького Сходу і зокрема в Іраку. Прем'єр-міністр, за словами французького президента, таким чином позбавив себе можливості впливати на аналіз адміністрацією США регіональної ситуації, яку вона знала гірше, ніж Британія. «Він (Т. Блер. – О.В.) брав на себе важку відповідальність з точки зору історії», – підвів невтішний підсумок Ж. Ширак [7, р. 266].

У своїй промові перед американськими законодавцями британський лідер заявив, що обидві країни, ведучи боротьбу з міжнародним тероризмом, відстоюють поширення свободи, бо це найкраща безпека для всіх, «це наша остання лінія оборони і наша перша лінія атаки» [2, р. 457]. Погляди Блера цілком поділяв його найближчий соратник, міністр фінансів Г. Браун, який не мав сумнівів щодо загрози «регіональній стабільності і глобальному порядку» з боку Іраку [3, р. 250]. «Док-

трину Буша» і особисто прем'єр-міністра Блера підтримав Д. Кемерон, на той час один з лідерів Консервативної партії. Він вважав, що «розповсюдження демократії у всьому світі сприяє миру і процвітання», тому без С. Хусейна Ірак має шанс на краще майбутнє і виправдав поспішне американо-британське втручання в країну [5, р. 60, 145–146]. Йому вторила К. Райс, поділяючи підхід президента-«яструба» Буша на «неослабний тиск» щодо Багдаду та інших країн-ізоїв [18, р. 159].

Перебування американського президента в британській столиці, разом з тим, супроводжувалось масовими антивоєнними демонстраціями. Ще у лютому 2003 р. близько двох мільйонів людей в Лондоні вийшли на мирний марш за мир і проти війни в Іраку, що насувалась [12, р. 475]. (Після початку антитерористичної операції в Афганістані у жовтні 2001 р. 79 процентів лондонців були налякані можливим нападом у відповідь [12, р. 455].) А в листопаді мирні демонстранти на Трафальгарській площі повалили гігантське опудало Буша, як Хусейна у Багдаді [12, р. 488]. Поширювались критичні настрої щодо політичних еліт обох країн. Британський журналіст із Бі-бі-сі Дж. Сімпсон зауважив, що нанесення ударів по країнам, які виглядали суворими, але насправді були слабкими, щоб завдати удару у відповідь, «стало спеціалізацією президентів-республіканців від Рейгана до Джорджа Буша-молодшого» [21, р. 71]. (Генеральний секретар ООН К. Аннан писав, що у Іраку не було зброї масового знищення, але С. Хусейн підтримував страх ніби він мав її, для стримування Ірану та Ізраїля [1, р. 344].) Р. Кука турбувала прихильність Блера до війни Буша з Іраком, яка велась без будь-якої міжнародної підтримки. На його думку, довіру виборців лейбористи зможуть повернути лише тоді, коли чесно визнають, що зробили помилку [8, р. 2–3]. Давній соратник Блера та один з ключових керівників Лейбористської партії П. Мандельсон заявив йому у червні 2003 р. про те, що «Ірак розвалився», а політичні наслідки дедалі гірші, і тому він прийняв рішення не балотуватись до парламенту на наступних виборах. За його словами, проблеми з Іраком переслідуватимуть Блера упродовж всього його прем'єрства. Потім Мандельсон напише: «Ми виграли війну, але втратили мир в Іраку» [13, р. 18, 185, 365].

Після взяття військами коаліції Багдаду, окупаційною владою масово звільнялись державні службовці – члени партії Баас, багато офіцерів-сунітів колишньої іракської армії приєднались до збройного руху опору, а країну охопили масові пограбування [21, р. 335–336]. Про зруйноване іракське суспільство і «нерозумну та норовливу американську окупацію, яка не усвідомлювала складнощів Іраку» писав К. Аннан [1, р. 316, 354]. Однак Д. Рамсфельд стверджував, що інформація у ЗМІ про пограбування спеціально роздувалась

і використовувалась противниками війни в Іраку, але визнав за американцями прорахунки в політиці «дебаасифікації» – коли шиїтська більшість зводила рахунки з сунітською меншістю, правлячою за часів Хусейна [20, р. 475, 515]. Як «несправедливе» вважатиме Д. Кемерон твердження, що «вторгнення Буша і Блера в Ірак у 2003 році безпосередньо призвело до підйому ІДІЛ». «Безумовно», писав він, воно сприяло «поширенню антизахідних настроїв», які були використані екстремістами, «але більш вагомим був той факт, що суніти Іраку були маргіналізовані, ображені і проігноровані їх шиїтським прем'єр-міністром Нурі аль-Малікі» [5, р. 537–538].

В самих Сполучених Штатах безпрецедентно обмежувався доступ до інформації про Ірак. Колишній віце-президент У. Мондейл писав, що Р. Чейні та його офіс «грав центральну роль у безсовісній кампанії по втягуванню Америки у війну проти Іраку», а коли брехня про причини війни відкрилась, – доклав зусиль, щоб «сховати всю правду і примусити критиків замовчати» [14, р. 174]. Такої ж думки про «пихатих» Діка Чейні і Дона Рамсфелда був Б. Обама [16, р. 64]. Дійсно, саме Чейні наполягав на тому, що С. Хусейн мав зв'язок з «Аль-Каїдою», відновив виробництво зброї масового знищення та ядерну програму і тільки його усунення буде розв'язанням проблеми [6, р. 391–393]. Неабияку роль віце-президента в адміністрації Дж.В. Буша підтвердив Д. Рамсфелд. Він писав, що «Дік Чейні мав виключний вплив», бо представляв «свої ідеї вміло, переконливо і своєчасно» [20, р. 320]. Але виявилось, що Ірак не мав зброї масового знищення, і президент Дж.В. Буш змушений був визнати, що «ми всі помилилися» [4, р. 262]. Держсекретар К. Пауелл потім зізнався, що його «відома» або «сумнозвісна промова» в ООН 5 лютого 2003 року про «іракські програми створення зброї масового знищення не спиралася на факти», бо цієї зброї не було [17, р. 116, 218, 221]. (Цю промову підтримав британський міністр закордонних справ Дж. Стро [22, р. 384].) На зізнання держсекретаря Д. Рамсфелд відреагував цинічною заявою, що ніхто нікого не обманював, а «набагато менш драматична істина полягає в тому, що ми були неправі» [20, р. 449]. У свою чергу Р. Чейні (він не вважав Пауелла ефективним держсекретарем), хоча і визнав інформацію про зброю масового знищення в Іраку помилковою, але одразу ж додав, що «світ явно став більш безпечним після усунення Саддама», а його затримання «було великим досягненням» [6, р. 411, 417, 420, 425]. Абсолютно переконаними у правильності саме такого варіанту досягнення безпеки і вирішення політичної долі С. Хусейна залишались Дж.В. Буш і Т. Блер [4, р. 267], [2, р. 380]. Такий результат був логічним втіленням безкомпромісної політики Вашингтону щодо Багдаду. «Про це часто

забувають, – згадував директор ЦРУ Дж. Тенет, – але зміна режиму в Іраку була чітко заявлена політикою адміністрації Клінтона і була метою Закону про звільнення Іраку, прийнятого Конгресом у 1998 році» [23, р. 302]. Такої ж думки був старший радник президента Дж.В. Буша К. Роув. Він писав: «В 1990-х роках сформувався двопартійний консенсус, відповідно до якого Саддам вважався небезпечним, і що зміна режиму в Іраку була політикою США» [19, р. 300].

«Кабул і Багдад швидко впали», – констатував К. Пауелл [17, р. 207]. Повалення талібів в Афганістані у листопаді 2001 р., які підтримували міжнародний тероризм і С. Хусейна в Іраку в квітні 2003 р. були першими і відносно короткими фазами війн, що вела міжнародна коаліція країн на чолі зі Сполученими Штатами і Великобританією. «Менш ніж через два роки після подій 11 вересня, – писав Д. Рамсфелд, – американські військові змінили режими в Афганістані та Іраку – двох найбільших світових спонсорів тероризму» [20, р. 469]. Т. Блер оптимістично стверджував, що після краху талібів «коаліція ще була непорушна, авторитет громадської думки був на нашому боці, наші цілі – ясні» [2, р. 361–362]. Хоча вже наприкінці жовтня 2001 р. Дж. Стро висловив у Вашингтоні Р. Чейні і К. Пауеллу своє занепокоєння щодо стратегії: як довго вони зможуть утримувати широку коаліцію разом. Згодом він напише, що чим далі, неадекватність загальної політичної стратегії ставала очевидною [22, р. 341–342]. Це пояснювалось тим, що після взяття Кабулу, лідеру «Аль-Каїди» У. бен Ладену і його численним прихильникам дали можливість, без суттєвих перешкод, втекти з Афганістану, тому що Буш вже зосередився на плануванні війни проти Іраку [12, р. 672]. Одночасно американці з британцями були у пошуках нового лідера для Афганістану, який би сформував уряд [21, р. 257]. Невдовзі ним став Х. Карзай.

Щодо другої фази – відбудови Афганістану та Іраку, забезпечення стабільності й безпеки, розбудови в них демократії на західний зразок і т. п., за свідченням К. Пауелла, все це не було чітко сплановано, про це «мало думали» і тому стало важкодосяжним [17, р. 162, 207]. За словами Т. Блера, саме на цій стадії війська коаліції та місцеве цивільне населення «зазнали найбільших втрат» [2, р. 391]. Неготовність до затяжних війн і людські втрати стануть згодом причиною тертя між Великобританією і США. Крім того Т. Блер вважав, що після військової фази «політичний процес повинен перебувати під контролем ООН» [2, р. 445]. Його підтримували К. Пауелл і К. Аннан [1, р. 342,]. Г. Браун писав, що їм не вдалось переконати США у перевагах адміністрації під керівництвом Об'єднаних Націй, наприклад, в Іраку [3, р. 259]. Р. Чейні і Д. Рамсфелд були проти. Чейні – бо був переконаний в тому, що регіон Перської затоки, через родовища

нафти, завжди мав стратегічне значення для США [6, р. 181]. Д. Рамсфельд, посилаючись на досвід співпраці сил коаліції в Афганістані, вважав, що реконструкція там, значною мірою, через нескординовану роботу всіх та погане оснащення, була серією невиконаних обіцянок країн-партнерів [20, р. 483]. (Незначні успіхи коаліції К. Аннан пояснював тим, що американці відволікали власні ресурси і особовий склад з Афганістану для підготовки війни проти Іраку [1, р. 343]. Г. Браун мав аналогічний погляд [3, р. 270–271].) Однак Рамсфельд, «занепокоєний» тим, що «люди у всьому мусульманському світі повірять ніби Сполучені Штати намагаються встановити окупацію колоніального типу з метою захопити іракську нафту» чи вкрасти її (тут варто згадати, що у червні 1972 р. С. Хусейн відновив нафтову незалежність Іраку, поклавши кінець іноземним концесіям [7, р. 55]), вважав за потрібне створити тимчасову адміністрацію з іракців, яка мала б певну незалежність [20, р. 493, 676]. Таку адміністрацію створили під керівництвом США і Великобританії, які, за словами Г. Брауна, по суті перетворились в окупаційні держави [3, р. 259]. Саме такий статус своєї країни в Іраку вразив К. Райс. «Я не очікувала, – писала вона, – як наївно припускав віце-президент та інші, що іракці з радістю зустрінуть нас, як визволителів. Але я не очікувала, що Сполучені Штати вважатимуть окупантом». За її словами, британці не мали подібних сумнівів і знали, що ми разом окупували Ірак [18, р. 240–241]. Ж. Ширак був правий в своїх оцінках.

К. Аннан писав, що Організація Об'єднаних Націй так і не отримала «життєво важливої ролі» в Іраку, де повстале населення вимагало повернення політичного контролю над своєю країною. На його ж зауваження, що війну проти цієї країни було розпочато проти волі Ради Безпеки і вона не відповідала Статуту ООН, а відтак – мала «незаконний характер», у Вашингтоні і Лондоні реагували «швидко та люто» [1, р. 355, 357–358, 364]. Т. Блер вирішив довести, оскільки вони не змогли отримати достатньої підтримки своїх дій з боку Ради Безпеки, що саме Рада, а не вони, виявилась нелегітимною [1, р. 364].

Наприкінці червня 2004 р. під час самміту НАТО у Стамбулі Дж.В. Буш і Т. Блер отримали звістку, що влада в Іраку перейшла до тимчасового уряду. У Вашингтоні і Лондоні вважали окупаційний період завершеним, а Ірак розглядали, як «суверенний». Два лідери були переконані в правоті курсу, який вони разом проводили [18, р. 278].

Складність другої фази полягала і в тому, що американці разом з британцями, розпочавши війну з тероризмом в інтересах міжнародної безпеки, дедалі більше відхилялись від первинно задекларованих планів, переслідуючи свої стратегічні, політичні і економічні інтереси.

У 1980-х рр. США та Великобританія в своїх інтересах фінансували ісламських фундаменталістів в Афганістані, а С. Хусейна вважали «західним активом» [12, р. 535, 672], підтримуючи у війні з сусіднім Іраном. А після нападу Іраку на Кувейт, Хусейн вже розглядався ними, як небезпечний для країн-сусідів. Дж. Тенет, посилаючись на свого британського колегу Р. Дірлава, писав що війна 2003 р. насправді була спричинена не зброєю масового знищення, яку ніби мав Ірак, а бажанням змінити політику на Близькому Сході [23, р. 310]. В цих інтересах?

Свого часу П. Мандельсон попереджав, що завдання світової спільноти після 11 вересня полягало не у тому, щоб розпочати «зіткнення цивілізацій», а у перемозі над тероризмом, тому потрібно всім діяти разом [13, р. 352–353]. Переслідуючи в Афганістані та Іраку інтереси виключно своїх країн, Буш і Блер відштовхували від себе соратників і союзників по широкій коаліції, особливо серед арабських країн. Останні все більше сприймали війну проти Іраку, як «хрестовий похід проти арабської держави» [13, р. 353]. На такий стан речей негативно вплинула і гучна справа про насильство в цій країні з боку американців (йдеться про тортури над затриманими іракцями у в'язниці Абу-Грейб) [20, р. 545]. Президент Буш потім згадував, що разом з наслідками урагану «Катріна» і крахом реформи системи соціального забезпечення, справа про насильство «зробили осінь 2005 року руйнівним періодом мого президентства» [4, р. 330]. На думку К. Аннана, поступаючи таким чином, у тому числі з правами людини, Сполучені Штати створили у багатьох у світі, навіть у давніх союзників, уявлення про те, що вони стають більшою загрозою глобальній безпеці, ніж все, що міг створити С. Хусейн. «Це була нанесена самим собі рана історичного масштабу, яка завдала непомірної і, можливо, довготривалої шкоди становищу США у світі», – зробив такий висновок колишній генсек ООН [1, р. 366].

Під тиском правдивих фактів почав переглядати свої погляди на іракську війну майбутній прем'єр-міністр Г. Браун. Фатальне рішення про її початок у 2003 р. проти суверенної держави, яка не мала зброї масового знищення, він вважатиме самим суперечливим зовнішньополітичним кроком Великобританії після завершення Другої світової війни [3, р. 249–250]. Браун зазначав, що його країна та Америка не змогли покращити життя абсолютної більшості іракців, щоб успішно протистояти збройній опозиції та насиллю. Зростала загроза того, що американо-британські війська сприйматимуться місцевими жителями як іноземні поневолювачі.

У 2005 році в самій Британії серед військових і державних діячів відчувалось занепокоєння, що в Іраку їх політика рухається до «стратегічного

провалу» [3, р. 260]. Лідер консерваторів Д. Кемрон писав, що зросло відчуття ніби в Іраку «неправильна війна», на відміну від афганської війни, оскільки «не має нічого спільного з боротьбою проти ісламського екстремізму і насправді може його заохочувати» [5, р. 162–163]. Така оцінка дисонувала з певним оптимізмом державного секретаря К. Райс під час візитів до Великобританії у січні і жовтні того ж року [18, р. 320, 406]. Т. Блер був змушений констатувати «зупинку прогресу» в Іраку та Афганістані, і, що збройна опозиція відчувала межі британської витривалості для ведення затяжної війни і зрозуміла, що «ми не готові до боротьби, яка може призвести до значних втрат» [2, р. 364]. За його словами, американці визнали, що їхні «плани реконструкції були погані», а кампанія в Іраку у середині 2006 р. зайшла в «глухий кут» [2, р. 441, 472].

Показово, що підтвердить думку про помилкову стратегію Сполучених Штатів в Іраку і К. Райс [18, р. 465]. Не дивлячись на невизначеність у ході дискусій між Держдепартаментом, Пентагоном і Радою національної безпеки влітку–восени 2006 р., писала вона, «одне було ясно: Ірак був на грані катастрофи» [18, р. 507]. Б. Обама був переконаний в тому, що через три роки після початку війни, адміністрація Буша більше не могла заперечувати, що її політика призвела до катастрофи в Іраку, до кривавого релігійного конфлікту [16, р. 63]. Р. Чейні був змушений визнати, що Вашингтон реально занепокоївся зростанням насилля в Іраку [6, р. 442]. Але його більше турбувало можливе відчуття американцями того, що вони не доведуть справу в Іраку до кінця. Це пояснювалось перемогою демократів в листопаді на виборах у Конгрес США. Вони виступали за вивід військ, до того ж додалась і відставка його друга та однопільця Рамсфелда [6, р. 444]. Сам Чейні, залишався переконаним в тому, що національна безпека Америки залежить від перемоги в Іраку. «Це була просто правда», – констатував він і зміг, вже у котре, переконати в ній президента Буша, а разом з ним і прем'єр-міністра Блера, який наприкінці 2006 р. перебував з візитом у США [6, р. 448].

Д. Рамсфельд пов'язував свою відставку з падінням серед американців підтримки війни в Іраку, перемогою демократів і вважав, що тепер його діяльність на посаді міністра оборони буде непродуктивною через постійні виклики на слухання у конгрес, де демократи проводитимуть виключно свою партійну лінію. Він до кінця відстоював свою правоту щодо причин війни: «Близький Схід був би більш небезпечним», якби Хусейна не усунули [20, р. 705, 717]. Рамсфельд підтримував свого наступника, колишнього директора ЦРУ, Р. Гейтса – «яструба», але який вважав, що стабільність в Іраку залишається недосяжною, а ситуація погіршується [20, р. 707–708], [6, р. 443].

Однак, Гейтс залишався переконаним в тому, що поразка Сполучених Штатів означала б катастрофу: Ірак порине у громадянську війну, яка ймовірно дестабілізує вплине на країни регіону, що в свою чергу збільшить могутність і престиж Ірану [10, р. 44]. У Білому домі не могли цього допустити. Тому Р. Чейні наполягав на агресивній стратегії щодо Тегерану, але не тільки через могутню іранську ядерну програму і постачання зброї талібам в Афганістані, а й тому, що всі повинні розуміти: США «будуть агресивні в розширенні кордонів вільного світу» [6, р. 470, 515].

Слухання в Сенаті наприкінці року з призначення глави оборонного відомства свідчили, що багато сенаторів від обох партій, вважали справи адміністрації Буша в Афганістані і особливо в Іраку поганими. Новий міністр оборони Р. Гейтс потім згадував: «Я прийшов на цю посаду в середині грудня 2006 року з однією метою: зробити все можливе, щоб врятувати місію в Іраку від катастрофи» [10, р. ix–x, 13–20]. І сам президент був переконаний, що «Гейтс буде жорстко підтримувати Ірак» [20, р. 707]. Ще до призначення на посаду Гейтс виступав за збільшення там американського контингенту [10, р. 37], а у січні наступного року президент Буш віддав наказ про відправлення в Ірак 20 тисяч військових, що відвернуло катастрофічну поразку Америки [17, р. 215], [6, р. 455], [10, р. 48].

На початку 2007-го Т. Блер заявив, що протягом року піде у відставку і виразив бажання присвятити себе близькосхідному врегулюванню [18, р. 581–582]. На думку К. Лівінгстона правління Блера було більше розчаруванням, як і його проект «нові лейбористи», він мало знав економіку і життя робітничого класу, а його другий термін правління був пригнічений війною в Іраку [12., р. 575, 659–662]. У лютому британський уряд оголосив про скорочення британського контингенту в Іраку [18, р. 560].

У березні Р. Гейтс та інші «яструби» в адміністрації президента висловились за довготривалу присутність в Іраку і нарощування військ, що на їх думку повинно було змінити ситуацію на користь коаліції [10, р. 56]. Іншого вони не могли запропонувати, оскільки такий підхід впливав з ідеї американського месіанізму. Навіть поміркований К. Пауелл вважав, що Америка повинна завжди залишатись месіанською нацією, оскільки світ довіряє їй і сподівається на американську допомогу [17, р. 229].

Зміцненню «особливих відносин» сприяло святкування у травні 2007 р. 400-річчя заснування Джеймстауна – першого англійського поселення в Північній Америці. Президент Дж.В. Буш (він доводився нащадком 14-го президента США Ф. Пірса [9, р. 556]), запросив на урочистості королеву Єлизавету II та принца Філіпа і підкреслив тим самим важливість значення цієї події не тільки в історії взаємовідносин двох країн (часом крива-

вих), але й для американо-британських відносин у ХХІ ст. [4, р. 284].

27 червня 2007 р. Г. Браун очолив британський уряд. Він дійшов висновку, що Британія повинна завершити чотирирічне військове перебування в Іраку і зробити це якомога швидше, до кінця 2008 року. У грудні 2007 р. очікувалось повернення однієї тисячі військових. Упродовж його прем'єрства між Лондоном і Вашингтоном, не дивлячись на єдину воєнно-політичну мету щодо Багдаду (припинення війни і національне примирення), сформувалось два підходи відносно засобів її досягнення. На Даунінг-стріт виступали за «іракізацію», тобто за виведення своїх військ з Іраку і якнайшвидше проведення виборів на всіх рівнях. Підхід Білого дому полягав у тому, що обидві країни повинні діяти разом, виступали за збільшення військової присутності і вважали, що передчасні вибори можуть дестабілізувати ситуацію в країні [3, р. 221, 261–263].

Перший дзвінок керівникам зарубіжних країн прем'єр-міністр Браун зробив президенту Бушу. В їх десятихвилинній розмові домінувала тема Афганістану та Іраку [3, р. 199]. Незабаром, в липні, прем'єр-міністр відправився з першим візитом до Сполучених Штатів. На переговорах у Кемп-Девіді йшлося про Ірак. Браун не бажав бачити «безкінечну британську окупацію» Іраку, а Буш наполягав не тільки на подальшому перебуванні британських військ, а й на збільшенні їх кількості. «Президенту дуже хотілось, – згадував Браун, – примусити мене залишити британські війська в Іраку. За приватною дружньою вечерею це переросло в дружню, але різку розмову про цифри і час» [3, р. 213]. Водночас прем'єр-міністр, попри тертя між двома країнами, підтвердив прихильність Великобританії до «нашого альянсу» зі Сполученими Штатами; не розглядав заяву про вивід військ, як розрив відносин і не створював враження про дистанціювання від Вашингтону, навіть в умовах, коли інтервенція вже була непопулярною [3, р. 260].

З метою зміцнити відносини не тільки з Республіканською, а й з Демократичною партією (США були напередодні президентської кампанії) прем'єр-міністр відвідав Капітолійський пагорб і зустрівся з законодавцями-демократами, мав бесіду з экс-президентом Б. Клінтоном [3, р. 213–214, 260]. Втім, проблеми, пов'язані з Афганістаном та Іраком, і в подальшому «відкидали довгу тінь», як на двосторонні відносини, так і на внутрішню політику Британії [3, р. 224]. Лейбористи намагались укласти з ліберал-демократами політичну угоду, щоб пройти останню стадію реформ. У бесіді з їх лідером М. Кемпбеллом Г. Браун заявив, що розбіжності між ними скоро будуть позаду: британські війська залишать Ірак [3, р. 218].

Протиріччя між британськими партіями щодо політики в Афганістані почалися з 2006 р. Заяв-

лені союзниками цілі в країні постійно змінювались: від війни з терористичною «Аль-Каїдою» і талібаном (причетним ще й до виробництва наркотиків) до спроби досягти мінімального управління країною і забезпечення військами коаліції власної безпеки. У грудні 2007 р. Г. Браун заявив у Палаті громад про «афганізацію» війни [3, р. 274–275, 277], що не заважало його міністру закордонних справ Д. Мілібенду разом з держсекретарем К. Райс відвідати Афганістан у лютому наступного року. К. Райс вважала проблему координації дій всіх союзників в Афганістані нагальною, тому відправились в цю країну, щоб продемонструвати єдність американо-британських цілей [18, р. 635–636]. Упродовж 2007–2008 рр. Р. Гейтс наполягав на збільшенні американського контингенту в Афганістані і очікував адекватних зусиль від всіх країн коаліції. Це все відповідало прийнятій союзниками по НАТО Заяві про стратегію «комплексного підходу» щодо Афганістану: залишатись упродовж тривалого часу, вести бойові дії, відбудовувати економіку і покращувати управління країною [10, р. 215–216].

Однак, на американо-британські можливості в Афганістані та Іраку почала негативно впливати економічна криза 2008 року. Г. Браун вбачав її походження в вадах (спекуляції) неолібералізму. За його словами, під керівництвом Уолл-стріт, де діяли виключно для власної наживи, світ більше не прислуховувався до уроку Адама Сміта: «ринкова економіка повинна спиратись на правильну етику», коли на першому місці «рука милосердя», а не «невидима рука ринку» [3, р. 299, 344, 424]. Інтенсивність обговорення президентом і прем'єр-міністром фінансово-економічного становища в своїх країнах і в світі протягом року (детальна телефонна розмова 6 лютого, візит Г. Брауна у США 15 квітня, телефонна розмова 11 вересня, візит Г. Брауна у США 26 вересня, телефонна розмова 12 жовтня та інші контакти) теж була свідомством «особливих відносин» двох країн [3, р. 301–320].

Тема Афганістану та Іраку була чи не головною в президентській кампанії 2008 р. Б. Обама критикував адміністрацію Буша за те, що вона за рахунок Афганістану більше уваги приділяла Іраку (там вирувало міжконфесійне насильство). Він закликав згорнути кампанію в Іраку і сконцентруватись на війні з терористичними організаціями в Афганістані, зокрема з талібаном і на ліквідації бен Ладена. [16, р. 155, 216, 284, 677]. У вересні 2008 р. президент Буш оголосив так зване «тихе нарощування сил»: скорочення американського контингенту в Іраку і паралельно збільшення його в Афганістані [3, р. 279], а 20 січня 2009 р., після восьми років президентства, залишив Білий дім.

Висновки. Міжнародні відносини, в зазначений період, були насичені подіями, які набули

особливого драматизму навколо Афганістану та Іраку, політичні режими яких звинувачувались в підтримці міжнародного тероризму. Аналіз політичної думки про «особливі відносини» США та Великобританії свідчить про високий рівень співробітництва і взаємозалежність двох країн. Однак оцінка діяльності і співпраці президента Дж.В. Буша і прем'єр-міністрів Т. Блера та Г. Брауна неоднозначна. Боротьба з міжнародним тероризмом була нагальною світовою проблемою. Але на її розв'язанні відбився крайній консерватизм правлячих кіл США та Великобританії. Їх інтереси вплинули на вибір силових засобів боротьби за рахунок політичних, на пояснення причин і кінцевої мети війн в Афганістані та Іраку. Це в свою чергу позначилось на розумінні широкою громадськістю дій своїх урядів: від широкої підтримки їх на початку боротьби до негативного сприйняття потім. Сполучені Штати і Великобританія продемонстрували життєздатність двохстороннього альянсу (важливого, але не єдиного вагомому фактору сучасних міжнародних відносин), але поставленої мети не досягли.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Annan K. with N. Mousavizadeh. *Interventions: A Life in War and Peace*. London: Allen Lane, 2012. xiv, 383 p.
2. Blair T. *A Journey*. London: Hutchinson, 2010. xvii, 718 p.
3. Brown G. *My Life, Our Times*. London: Vintage, 2018. vii, 500 p.
4. Bush G.W. *Decision Points*. London: Virgin Books, 2010. xii, 497 p.
5. Cameron D. *For the Record*. London: William Collins, HarperCollins Publishers, 2019. xix, 732 p.
6. Cheney D. with L. Cheney. *In my Time. A Personal and Political Memoir*. New York: Threshold Editions, Simon & Schuster, 2012. 565 p.
7. Chirac J. *My Life in Politics*. New York: Palgrave Macmillan, 2012. 344 p.
8. Cook R. *The Point of Departure*. London: Simon & Schuster, 2003. xiv, 368 p.
9. *First Ladies. Second Edition / by Betty Boyd Caroli*. New York: Doubleday Book & Music Clubs, inc. Garden City, 1993. 605 p.
10. Gates R.M. *Duty: Memoirs of a Secretary at War*. New York: Alfred A. Knopf, 2014. x, 618 p.
11. Livingstone K. *Livingstone's Labour. A Programme for the Nineties*. London: Unwin Hyman Limited, 1989. ix, 310 p.
12. Livingstone K. *You Can't Say That: Memoirs*. London: Faber and Faber Limited, 2012. x, 710 p.
13. Mandelson P. *The Third Man: Life at the Heart of New Labour*. London: Harper Press, 2010. xxiii, 584 p.
14. Mondale W.F. with D. Hage. *The Good Fight: A Life in Liberal Politics*. New York: Scribner, 2010. vii, 375 p.
15. Noack H.-J. *Helmut Schmidt. Die Biographie*. Berlin: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2016. 318 s.
16. Obama B. *A Promised Land*. London: Viking, 2020. xvi, 751 p.
17. Powell C.L. with T. Koltz. *It worked for me. In Life and Leadership*. New York: HarperCollins Publishers, 2012. xii, 283 p.
18. Rice C. *No Higher Honour. A Memoir of My Years in Washington*. London: Simon & Schuster, 2011. xvii, 766 p.
19. Rove K. *Courage and Consequence: My Life as a Conservative in the Fight*. New York: Threshold Editions, 2010. xi, 596 p.
20. Rumsfeld D. *Known and Unknown. A Memoir*. New York: Penguin Group, 2012. xviii, 813 p.
21. Simpson J. *We chose to Speak of War and Strife: The World of the Foreign Correspondent*. London: Bloomsbury Publishing, 2016. xvii, 366 p.
22. Straw J. *Last Man Standing: Memoirs of a Political Survivor*. London: Macmillan, 2012. 582 p.
23. Tenet G. with B. Harlow. *At the Center of the Storm: My Years at the CIA*. London: HarperCollins Publishers, 2007. xxii, 549 p.

REFERENCES:

1. Annan, K. with N. Mousavizadeh. (2012). *Interventions: A Life in War and Peace*. London: Allen Lane, xiv, 383 p.
2. Blair, T. (2018) *A Journey*. London: Hutchinson, 2010. xvii, 718 p.
3. Brown, G. (2018). *My Life, Our Times*. London: Vintage, vii, 500 p.
4. Bush ,G.W. (2010). *Decision Points*. London: Virgin Books, xii, 497 p.
5. Cameron, D. (2019). *For the Record*. London: William Collins, HarperCollins Publishers, xix, 732 p.
6. Cheney, D. with L. Cheney. (2012). *In my Time. A Personal and Political Memoir*. New York: Threshold Editions, Simon & Schuster, 565 p.
7. Chirac, J. (2012). *My Life in Politics*. New York: Palgrave Macmillan, 344 p.
8. Cook, R. (2003). *The Point of Departure*. London: Simon & Schuster, xiv, 368 p.
9. *First Ladies. (1993). Second Edition / by Betty Boyd Caroli*. New York: Doubleday Book & Music Clubs, inc. Garden City, 605 p.
10. Gates, R.M. (2014). *Duty: Memoirs of a Secretary at War*. New York: Alfred A. Knopf, x, 618 p.
11. Livingstone, K. (1989). *Livingstone's Labour. A Programme for the Nineties*. London: Unwin Hyman Limited, ix, 310 p.
12. Livingstone, K. (2012). *You Can't Say That: Memoirs*. London: Faber and Faber Limited, x, 710 p.
13. Mandelson, P. (2010). *The Third Man: Life at the Heart of New Labour*. London: Harper Press, xxiii, 584 p.
14. Mondale, W.F. with D. Hage. (2010). *The Good Fight: A Life in Liberal Politics*. New York: Scribner, vii, 375 p.
15. Noack, H.-J. (2016). *Helmut Schmidt. Die Biographie*. Berlin: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 318 s.
16. Obama, B. (2020). *A Promised Land*. London: Viking, xvi, 751 p.
17. Powell, C.L. with T. Koltz. (2012). *It worked for me. In Life and Leadership*. New York: HarperCollins Publishers, xii, 283 p.
18. Rice, C. (2011). *No Higher Honour. A Memoir of My Years in Washington*. London: Simon & Schuster, xvii, 766 p.

19. Rove, K. (2010). *Courage and Consequence: My Life as a Conservative in the Fight*. New York: Threshold Editions, xi, 596 p.
20. Rumsfeld, D. (2012). *Known and Unknown. A Memoir*. New York: Penguin Group, xviii, 813 p.
21. Simpson, J. (2016). *We chose to Speak of War and Strife: The World of the Foreign Correspondent*. London: Bloomsbury Publishing, xvii, 366 p.
22. Straw, J. (2012). *Last Man Standing: Memoirs of a Political Survivor*. London: Macmillan, 582 p.
23. Tenet, G. with B. Harlow. (2007). *At the Center of the Storm: My Years at the CIA*. London: HarperCollins Publishers, xxii, 549 p.

The security aspect of the «special» US-British relationship (2003–2009)

Voytovych Oleksiy Ivanovych

Candidate of Political Sciences, Associate Professor

I. I. Mechnikov Odesa National University
Dvoryanska str., 2, Odesa, Ukraine
ORCID: 0009-0000-1524-9915

The security aspect of the «special relationship» between the USA and Great Britain in the period 2003–2009 is considered. The aim of the article is to study the confrontation of the American-British alliance with international terrorism after the events of September 11 in the United States. At the same time, the author, relying on the analysis of memoir literature as the main and unique source of research, solved the following tasks: to analyze the opinion of political figures about the «special» American-British relations and to assess the results of the activities of the two countries through the prism of the anti-terrorist war in Afghanistan and the war in Iraq. The research methods are comparative-historical and systemic, which allow for objective coverage of the subject of scientific development. International relations, in the specified period, were saturated with events that acquired a special drama around Afghanistan and Iraq, whose political regimes were accused of supporting international terrorism. Analysis of political opinion on the «special relationship» between the USA and Great Britain indicates a high level of cooperation and interdependence of the two countries. However, the assessment of the activities and cooperation of President J.W. Bush and Prime Ministers T. Blair and G. Brown is ambiguous. The fight against international terrorism was an urgent global problem. But its solution was affected by the extreme conservatism of the ruling circles of the USA and Great Britain. Their interests influenced the choice of forceful means of struggle at the expense of political ones, and the explanation of the causes and ultimate goal of the wars in Afghanistan and Iraq. This, in turn, affected the understanding of the actions of their governments by the general public: from their broad support at the beginning of the struggle to a negative perception later. The United States and Great Britain demonstrated the viability of a bilateral alliance (an important, but not the only significant factor in modern international relations), but did not achieve the goal.
Key words: American-British alliance, «special relationship», strategy, anti-terrorist coalition, international terrorism, weapons of mass destruction, international security.